

Mieczysław Paweł Migoń

**Zarys koncepcji filozofii
„niższego” i „wyższego” człowieka.
Nowy typ antropologii filozoficznej
infrastruktur osobowego bytu ludzkiego**

Rozprawa habilitacyjna

Gdańsk 2009

SPIS TREŚCI

0. WPROWADZENIE	16
0.1. Uwagi wstępne	16
0.2. Kontrowersje związane ze stosowaniem pojęcia „wyższy człowiek” przez F. Nietzschego i pojęcia „niższy człowiek” przez O. Spenglera	17
0.3. Aporie dotyczące „konstytucji” „niższego” i „wyższego” człowieka w obrębie osoby ludzkiej	18
Przypisy do wprowadzenia	21

Część pierwsza

Ku rzeczywistości „niższego” i „wyższego” człowieka w ramach cielesno-psychiczno- duchowej struktury bytu ludzkiego (jako bytu osobowego)

ROZDZIAŁ I	22
1.0. Zarys problematyki „niższego” i „wyższego” ja (zwięzła analiza wybranych stanowisk filozoficznych)	22
1.1. W. James	22
1.1.1. Pole potoku świadomości	22
1.1.2. „Rzeczywistość” i „indywidualne ego”	24
1.1.3. Zasada pragmatyczna (Ch.S. Peirce, W. James)	25
1.1.4. Rola uczuć i woli na gruncie filozofii pragmatycznej W. Jamesa	26
1.1.5. Związek radykalnego empiryzmu z humanizmem i pluralizmem	27
1.1.6. Doktryna czystego doświadczenia	28
1.1.7. Teoria prawdy w filozofii pragmatyzmu Jamesa	29
1.1.8. Kwestia woli wiary a prawda	29
1.1.9. Kwestia rozumienia relacji zgodności z rzeczywistością	30
1.1.10. Koncepcja humanizmu w pragmatyzmie Jamesa	31
1.1.11. Definicja humanizmu	31
1.1.12. Teizm w filozofii pragmatycznej W. Jamesa	31
1.1.13. Czynniki pluralistyczny	31
1.1.14. Ku światu meliorystycznemu	32
1.1.15. Wiara jako czynnik twórczy w świecie	32
1.1.16. Dynamiczny charakter Bytu	32
1.1.17. Życie i osoba ludzka	32
1.1.18. „Wolność” i „tolerancja”	33
1.1.19. „Wola wiary”, „etyczne pragmata”, „żywy Duch”	33
1.1.20. „Niższe” i „wyższe” ja	34
1.2. M. Scheler	35
1.2.1. „Pęd” / „życie” i „duch” jako dwa atrybuty Bytu	35
1.2.2. Sfery Bytu	36
1.2.3. Typy centrów	36
1.2.4. „Ja” w fenomenologii M. Schelera	36
1.2.5. „Niższe” i „wyższe” ja	37
1.2.6. Wstępne rozróżnienia ja-osoba a ja-ciało	37

1.2.7. Próba ograniczenia jedności człowieka w związku z podtrzymaniem rozdziału pomiędzy kategoriami: „osoba”-„ja”, „osoba”-„ciało”-„ja” w fenomenologii M. Schelera	38
1.2.8. Ograniczenie roli „Ja” w stosunku do sfery duchowej	38
1.2.9. Fenomenologiczny związek istotnościowy „Ja” z „Ty”	40
1.2.10. Pojęcie „miłość” w fenomenologii Schelera	40
1.2.11. Związek „Ja” z „Bóstwem”	41
1.2.12. Próba określenia granic „niższego” i „wyższego” ja na podstawie związku „Ja”-„Ty”	42
1.2.13. Dalsze odróżnienie „osoby ludzkiej” od „Ja”	44
1.2.14. Fenomen „cielesności”	46
1.2.15. Fenomen „to, co psychiczne”	46
1.2.16. Pojęcie „totalność Ja”	47
1.2.17. Fenomen czystego stawania się bytu	47
1.2.18. Fenomen konstytucji ciała	48
1.2.19. Odniesienie wariacji do „ja” i „ja”-„ciało”	48
1.2.20. Fenomen „skupienia”	48
1.2.21. Fenomen życia	48
1.2.22. Tzw. czas obiektywny	49
1.2.23. Kilka uwag krytycznych	49
1.3. Podsumowanie	50
ROZDZIAŁ II	52
2.0. Zarys problematyki „człowieka wewnętrznego” i „człowieka zewnętrznego” (zwięzła analiza wybranych stanowisk filozoficznych)	52
2.1. H. Plessner	52
2.1.1. „Pozycjonalność” jako podstawowe pojęcie antropologii filozoficznej	52
2.1.2. Człowiek jako istota ekscentryczna	52
2.1.3. „Conditio humana”	52
2.1.4. Pojęcie „życie”	53
2.1.5. Człowiek jako istota dwoista	53
2.1.6. Struktura ludzkiego zachowania	53
2.1.7. Ludzka cielesność i jej formy ekspresji	53
2.1.8. Ludzkie „ja” jako centrum	54
2.1.9. Ku etosowi ludzkiej osoby	54
2.1.10. Ekscentryczne „ja”	56
2.1.11. Ku człowieczeństwu	56
2.1.12. Człowiek jako moc	57
2.1.13. Człowiek jako źródło kultury	58
2.1.14. Próba adaptowania pojęć „człowieka wewnętrznego” i „człowieka zewnętrznego” w antropologii filozoficznej H. Plessnera	58
2.2. E. Stein	59
2.2.1. Pojęcie „osoba ludzka”	59
2.2.2. Pojęcie „dusza”	59
2.2.3. Indywidualizacja życia duszy ludzkiej jako „ja” duszy	60
2.2.4. Ku wolności duchowej	60
2.2.5. Przeżywanie „ja”	61

2.2.6. Formy żywego „ja”	61
2.2.6a. Wtórność „ja” wobec jedności cielesno-psychiczno-duchowej	61
2.2.7. Ku wnętrzu duszy ludzkiej	62
2.2.8. Lejtmotyw przeobrażenia „człowieka zewnętrznego” w „człowieka wewnętrznego”	63
2.2.9. Siły życia	64
2.2.10. Potrójne znaczenie życia	64
2.2.11. Życie „ja” i sens	64
2.2.12. Związek sensu z siłami życia	64
2.2.13. Ku Duchowi „ożywiającemu”	65
2.3. Podsumowanie	65
ROZDZIAŁ III	67
3.0. Próba określenia dotychczasowego stanu badań nad problematyką „niższego” i „wyższego” człowieka	67
3.1. Zarys stanowiska filozoficznego N. Hartmanna	67
3.1.1. Człowiek jako indywidualny byt realny	67
3.1.2. Charakterystyka osoby ludzkiej wedle N. Hartmanna	67
3.1.3. Warstwowość bytu ludzkiego	68
3.1.4. N. Hartmanna ontologia jako podstawa wszelkiej metafizyki	68
3.1.5. Hartmannowskie rozróżnienie psychiki i ducha	69
3.1.6. „Osobowość” a „podmiotowość”	71
3.1.7. Hartmannowska teoria wartości w zarysie	71
3.1.7a. Moralność wartości słabych a moralność wartości mocnych	72
3.1.7b. Mocne i słabe wartości moralne	72
3.1.7c. Hierarchia wartości wedle N. Hartmanna	72
3.1.7d. Świadomość aksjologiczna	73
3.1.7e. Wartości jako byty idealne (idealne istoty)	74
3.1.7f. „Samoistność wartości” i „idealność wartości”	75
3.1.7g. Związek wartości moralnych z wartościami dóbr	76
3.1.7h. Rozróżnienie wartości intencji od wartości intendowanej w akcie wedle teorii wartości N. Hartmanna	77
3.1.7i. Wartości moralne pozbawione realnego działania	77
3.1.7j. Podstawowe wartości moralne wedle N. Hartmanna	77
3.1.7k. Hartmannowski podział wartości cnót	78
3.1.7l. Wartości konfliktowe i wartości antynomiczne wedle myśli etycznej N. Hartmanna	78
3.1.7l. Hartmannowska koncepcja syntezy wartości moralnych i jej granice	78
3.1.7m. Związek dobra moralnego z „porządkiem serca” wedle N. Hartmanna	79
3.1.7n. Idea szatana w myśli etycznej N. Hartmanna	79
3.1.7o. Dobro jako pierwsza wartość	79
3.1.7p. Kilka uwag odnośnie trzech odmiennych klas wartości	80
3.1.7q. Dobro jako podstawowa wartość moralna	80
3.1.7r. Związek warstw bytu ludzkiego z „niższą” i „wyższą” determinacją wedle N. Hartmanna	81
3.1.8. Koncepcja człowieka odpowiedzialnego w myśli antropologicznej N. Hartmanna	82

3.1.9. Kilka uwag krytycznych	84
3.2. Kilka uwag dotyczących stanowiska psychologiczno-filozoficznego C.G. Junga odnośnie „człowieka niższego” i „człowieka wyższego”	84
3.3. Podsumowanie.....	87
ROZDZIAŁ IV	88
4.0. Realność „niższego” i „wyższego” człowieka „w obrębie” ludzkiego bytu (jako osobowego).....	88
4.1. Pojęcie „niższy człowiek” i „wyższy człowiek”	88
4.2. Realność „niższego” i „wyższego” człowieka w obrębie ludzkiego bytu osobowego.....	88
4.2.1. Brak sumienia przyczynia się do pojawienia się aktów złości, pychy i nienawiści u ludzkiej osoby.....	88
4.2.2. Fenomen odkrywania „homo absconditus” i „Deus Absconditus”.....	89
4.3. Podsumowanie.....	91
Przypisy do rozdziałów I-IV	92

Część druga

Rzeczywistość „niższego” i „wyższego” człowieka w obrębie żywego ludzkiego bytu

ROZDZIAŁ V	106
5.0. Warstwy i szczeble dotyczące „niższego” i „wyższego” człowieka w obrębie ludzkiego bytu	106
5.1. Warstwy bytu ludzkiego.....	106
5.1.1. Warstwa cielesna	107
5.1.2. Warstwa psychiczna	107
5.1.3. Warstwa świadomościowa (samoświadomościowa).....	108
5.1.4. Warstwa duchowa.....	109
5.2. Szczeble „niższego” człowieka jako infrastruktury bytowej	110
5.2.1. Szcebel prymitywny (jako „głębia ciemności” wciąż uświadamiana)	111
5.2.2. Szcebel instynktowny	112
5.2.3. Szcebel czuciowo-motoryczny	112
5.2.4. Szcebel wyobrażeniowy	112
5.2.5. Szcebel dążeniowy.....	113
5.2.6. Szcebel emotywny	113
5.2.7. Szcebel rozumowo-duchowy.....	114
5.3. Szczeble „wyższego” człowieka jako infrastruktury bytowej.....	115
5.3.1. Szcebel instynktowny	116
5.3.2. Szcebel czuciowo-ruchowy	116
5.3.3. Szcebel wyobrażeniowy	117
5.3.4. Szcebel wolitywny	117
5.3.5. Szcebel uczuciowy.....	117
5.3.6. Szcebel rozumowo-duchowy („głębia duchowa”)	118
ROZDZIAŁ VI	120
6.0. Związek pojęcia „natura ludzka” / „kondycja ludzka” z pojęciem „niższy człowiek” i „wyższy człowiek”	120
6.1. Związek pojęcia „natura ludzka” z pojęciem „niższy człowiek” i „wyższy człowiek”	120

6.1.1. Związek pojęcia „natura ludzka” z pojęciem „niższy człowiek”	120
6.1.2. Związek pojęcia „natura ludzka” z pojęciem „wyższy człowiek”	121
6.2. Związek pojęcia „kondycja ludzka” z pojęciem „niższy” i „wyższy” człowiek	122
6.2.1. Związek pojęcia „kondycja ludzka” z pojęciem „niższy” człowiek	122
6.2.2. Związek pojęcia „kondycja ludzka” z pojęciem „wyższy” człowiek	123
ROZDZIAŁ VII	125
7.0. Wielowymiarowa rzeczywistość „niższego” i „wyższego” człowieka „w obrębie” żywego ludzkiego bytu	125
7.1. Typy antropologiczne a formy człowieczeństwa	125
7.2. Odczuwanie jedności życia – formy miłości	127
7.2.1. Kosmowitalne odczuwanie jedności życia	127
7.2.2. Akosmowitalne odczuwanie jedności życia	128
7.3. Fenomen „upodmiotowienia” człowieczeństwa	129
7.3.1. Pierwiastek faustyczny i prometejski	131
7.4. Fenomen „odpodmiotowienia” człowieczeństwa	132
7.4.1. Próby „zawężenia” kategorii człowieczeństwa na przykładzie heideggerowskiego „Dasein” i jaspersowskiego „das Umgreifende”	132
7.4.2. Próba „odpodmiotowienia” człowieczeństwa	135
7.4.2a. Koncepcja zbiorowej nieświadomości wedle C. Lévi-Straussa	135
7.4.2b. Znaczenie struktur mentalnych w antropologii strukturalnej C. Lévi-Straussa ..	135
7.4.2c. Deprecjacja roli antropologii filozoficznej przez C. Lévi-Straussa	136
7.4.2d. Etnografia, etnologia, antropologia kulturowa jako trzy stadia procesu badawczego	136
7.4.2e. Fuzja antropologii kulturowej z etnologią i antropologią społeczną	136
7.4.2f. Nadanie znaczenia diachronicznym i synchronicznym badaniom w antropologii strukturalnej przez C. Lévi-Straussa	136
7.4.2g. Ugruntowanie struktury mitu w antropologii strukturalnej C. Lévi-Straussa	139
7.4.2h. „Odpodmiotowienie” człowieczeństwa w antropologii strukturalnej C. Lévi-Straussa	140
7.4.2i. Próba „unifikacji” nauk przyrodniczych i nauk humanistycznych od strony metodologicznej na polu antropologii strukturalnej C. Lévi-Straussa	140
7.4.2j. Próba rozumienia „rzecowego” kultury wespół z naturą	141
7.4.2k. Próba redukcji sfery świadomości do sfery nieświadomości	141
7.4.2l. „Uprawomocnienie” właściwości bezwzględnej „homo mechanicus” jako kategorii antropologicznej w myśli Lévi-Straussa	142
7.4.2l. Wątek katastrofizmu w myśli antropologicznej C. Lévi-Straussa	142
7.4.2m. Prymat języka przed myślą	143
7.4.3. Kilka uwag krytycznych	143
7.5. Trzy formy poruszeń ludzkiej duszy w obrębie struktury żywego ludzkiego bytu	145
7.5.1. „Ja ucieleśnione”	145
7.5.2. „Ja upsychicznione”	146
7.5.3. „Ja uduchowione”	146
7.6. Rzeczywistość „niższego” człowieka jako faktyczna, „dysharmoniczna jedność” infrastruktury bytowej	147
7.6.1. Prawda jako korespondencja z rzeczy-wistością „niższego” człowieka	147
7.7. Rzeczywistość „wyższego” człowieka jako faktyczna „harmoniczna jedność”	148

7.7.1. Prawda jako korespondencja z rzeczy-wistością „wyższego” człowieka.....	148
7.8. Dynamiczność stanów rzeczywistości „niższego” i „wyższego” człowieka w obrębie ludzkiego bytu osobowego	149
7.9. Zasada niezgłębialności w odniesieniu do „niższego” i „wyższego” człowieka w obrębie ludzkiej osoby	150
7.10. „Niższy” i „wyższy” człowiek w ramach mikro-kosmosu	151
7.11. Podsumowanie.....	151
Przypisy do rozdziałów V-VII.....	157

Część trzecia

Ku tożsamości osoby ludzkiej

ROZDZIAŁ VIII	163
8.0. Fenomen tożsamości osoby ludzkiej.....	163
8.1. Fenomen koordynacji cielesno-psychiczno-duchowej w obrębie ludzkiego bytu osobowego.....	163
8.1.1. Pamięć-charakter-ciało we wspólnej koordynacji.....	163
8.2. De-absolutna pierwotność osoby ludzkiej	164
8.2.1. Istniejące „ja” wtórne wobec konkretnej osoby ludzkiej.....	166
8.2.2. „Ucieleśniona” „strona” osoby ludzkiej	166
8.2.3. „Uduchowiona” „strona” osoby ludzkiej	167
8.2.4. Żywe „centrum” osoby ludzkiej.....	168
ROZDZIAŁ IX.....	170
9.0. Związek „niższego” i „wyższego” człowieka z pierwotnym doświadczeniem moralności.....	170
9.1. „Węższe” doświadczenie moralności u „niższego” człowieka	170
9.2. „Szersze” doświadczenie moralności u „wyższego” człowieka.....	170
9.3. Fenomenalne dobra a fundamentalne dobra	171
9.3.1. Dobra rzeczy i dobra duchowe.....	171
9.4. Hierarchia wartości.....	172
ROZDZIAŁ X	176
10.0. „Niższy” i „wyższy” człowiek w związku cnót w czasie „chronos” i „kairos”.....	176
10.1. Usprawnienie moralne „niższego” człowieka w czasie „chronos”	176
10.2. Usprawnienie moralne „wyższego” człowieka w czasie „chronos”	177
10.3. Usprawnienie moralne „niższego” i „wyższego” człowieka w czasie „kairos”	178
ROZDZIAŁ XI	179
11.0. Koekstensywność transcendentaliów w „niższym” i „wyższym” człowieku (jako infrastrukturach bytowych)	179
11.1. Kwestia „zasięgu” i „zakresu treściowego” transcendentaliów: „jedność”, „prawda”, „dobro”, „piękno” (, etc.) w „niższym” i „wyższym” człowieku	179
11.2. <i>Telos</i> „uobecniania się” transcendentaliów w całości żywego ludzkiego bytu osobowego.....	180
11.3. Transcendentalia a jakość życia w „niższym” i „wyższym” człowieku.....	181
ROZDZIAŁ XII	182

12.0. Fenomen „sakralizacji” „niższego” i „wyższego” człowieka w obrębie osoby ludzkiej	182
12.1. Lejtmotyw skażenia natury ludzkiej (fenomen zła)	182
12.2. Bojaźń i trwoga „niższego” człowieka wobec Boga	183
12.3. Odkrywanie „homo absconditus” i „Deus Absconditus” w obrębie osoby ludzkiej	185
12.4. „Sakralizacja” cielesności i duchowości osobowego bytu ludzkiego jako przykład „solidarności” pomiędzy „niższym” i „wyższym” człowiekiem	186
12.5. „Promieniowanie” Idei Bożych „w obrębie” żywych infrastruktur bytowych.....	187
12.6. Podsumowanie.....	188
Przypisy do rozdziałów VIII-XII.....	196
Zakończenie.....	198
Bibliografia	201
Wykaz tabeli.....	209
Indeks osobowy	210